

ÖSSZEFOGLALÓ A FIATAL KUTATÓK AKADÉMIÁJÁNAK 2021-ES FELMÉRÉSÉRŐL

szerzők:

Lengyel Balázs, PhD

tudományos főmunkatárs, kutatócsoport vezető
ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

tudományos főmunkatárs

Budapesti Corvinus Egyetem

Máté Ágnes, PhD

irodalomtörténész
MTA Könyvtár és Információs Központ

A Fialat Kutatók Akadémiája (FKA) a fiatal kutatók sajátos, a pályaszakaszra jellemző élethelyzetével foglalkozó, az MTA fő célkitűzéseivel összhangban működő tudományos társaság. az FKA feladatai közé tartozik, hogy feltárja az akadémiai pálya korai szakaszában lévő kutatók munkakörülményeiben és előmenetelében tapasztalt nehézségeket.

Az FKA tagjaiként a KRTK-val, a Corvinus Egyetemen, az MTA Könyvtárral és a TÁRKI-val együttműködve 2021-ben reprezentatív felmérést készítettünk a 45 év alatti oktatók és kutatók körében. Kutatásunk fő kérdése a következő volt: milyen beavatkozásokra van szükség ahhoz, hogy a fiatal kutatók és oktatók számára jobb kutatási feltételeket teremtsünk, és segítsük a fiatalok szakmai előmenetelét és megmaradását az akadémiai pályán? Ez a kutatás egyben folytatása a 2018-as felmérésnek, amely az FKA megalakulását előkészítendő a hazai fiatal kutatókat foglalkoztató legfontosabb problémákat tárta fel.

https://mta.hu/data/dokumentumok/fialat_kutatok_helyzete_felmeres_eredmeny.pdf

A kutatásban az akadémiai pálya elején lévők jövedelmi helyzetét, munkakörülményeit, elégedettségét, tudományos teljesítményét, illetve a COVID19 világjárvány munkára és magánéletre gyakorolt hatását mértük fel. Ebben az összefoglalásban röviden áttekintjük a kutatás főbb eredményeit.

Minta és adatok

A kérdőívet 1135-en töltötték ki, ami nagyon magas részvételi aránynak tekinthető, hiszen az MTA Köztestületében összesen 3190 fő a 45 év alatti tag. A mintá-

ban adjunktusi besorolással rendelkezők vettek részt legtöbben (46 %), de sok docens (25 %), tanársegéd (17 %) és doktori hallgató (10 %), illetve néhány egyetemi tanár is válaszolt a kérdésekre. A kitöltők tudományterületét az MTA osztályok szerint kérdeztük meg: az egyes osztályok mintában betöltött aránya jól lefedi a 45 év alatti MTA köztestületi tagok osztálybesorolását. a kitöltők között nők (45 %) és férfiak (55 %) hozzávetőleg azonos arányban vettek részt. A válaszadók között a legtöbb gyermektelen (52 %), de sok az egy- (19 %) és kétgyermekes (19 %) vagy ennél több (10 %) gyermeket nevelő kutató.

Az adatok különleges jellegét az adja, hogy a kitöltők közül 1013-an hozzájárultak ahhoz is, hogy az MTMT adataikból készített mutatókat hozzákapszadjuk a válaszaikhoz. Ez nemzetközi szinten is egyedülálló lehetőséget biztosít arra, hogy a fiatal oktatók és kutatók teljesítményét és a karrierlehetőségekről alkotott képét összevegyjük.

Az adatok különös érzékenysége miatt az elemzést a KRTK Adatbank szigorúan őrzött Adatszobájában végeztük el. Kizárólag a kutatásvezető által felhatalmazott kutatók kezelhették az adatokat. az adatokat anonimizáltuk, az MTMT azonosítókat külön tároltuk, és csak az MTMT profilokból készített mutatókat kapcsoltuk a válaszokhoz, amelyekből az egyéni azonosítás nem lehetséges.

A fiatalok által megfogalmazott kritikák

A kitöltők közül 513-an saját szavaikkal is kifejtették a véleményüket a fiatal kutatók és oktatók helyzetéről hazánkban. Legtöbben a következő, egymáshoz szisztematikusan kapcsolódó témákat vetették fel válaszaikban: akadémiai szféra alulfinanszírozottsága, álláshalmazás kényszere és az alappéremelés szük-

ségessége, a pályázati rendszer javítása, tudományos feudalizmus, mentális egészség védelme, pályaelhagyás, tudományos utánpótlás nehézségei, oktatói-kutatói életpályamodell szükségessége.

Jövedelmi egyenlőtlenségek

A kérdőív legfontosabb része a jövedelmek mértékét és összetételét térképezi fel. A válaszadási hajlandóság növelése érdekében jövedelem-kategóriákat alakítottunk ki, illetve rákérdeztünk arra, hogy mennyi és milyen állásban dolgozik a válaszadó, jövedelmének mekkora hányada érkezik az adott megbízási- vagy munkaviszonyból, illetve ösztöndíjból? Az így gyűjtött információ hiánypótló jellegű. Tudomásunk szerint ugyanis ez a kérdőív vett fel először szisztematikusan adatokat a fiatal kutatók jövedelméről.

A fiatal kutatók körében robusztus jövedelmi egyenlőtlenségeket fedeztünk fel, amelyek több dimenzió mentén is szignifikánsak. Talán a leginkább figyelemre méltó eredmény, hogy a nemek közötti, illetve a Budapest és vidéki városok közötti jövedelmi különbségek szignifikánsak akkor is, ha figyelembe vesszük a válaszadók tudományos besorolását, a munkahelyeik számát, a tudományos teljesítményt és ösztöndíjak számát, illetve a gyermeknevelési szabadságot.

A nemek közötti jövedelmi egyenlőtlenségek számottevőek és a hagyományos családmódel érvényesülését jelzik. a férfiak átlagos jövedelme minden általunk vizsgált életkor kategóriában magasabb a nők átlagos jövedelménél. Ugyanakkor a különbség jelentősen megnő a 36-40 éves életkorban, amikor a férfiak átlagos jövedelem-növekedésének dinamikája töretlen a fiatalabb kohorszokhoz képest, a nők jövedelmének növekedése viszont megtorpan. Eredményeink szerint a 36-40 éves életkorban kialakult jövedelem-

különbség megmarad a 41-45 éves korosztályban is. Szintén a hagyományos családmódel dominanciáját sugallja a férfi-női jövedelemkülönbségek vizsgálata a gyermekek számát tekintve. A gyermektelen férfiak és gyermektelen nők közötti jövedelemkülönbségek nem szignifikánsak. Ugyanakkor a különbségek szignifikánsá válnak és növekednek a gyermekek számának gyarapodásával.

Fontos és új eredmény annak kimutatása, hogy az ösztöndíjak nagyon nagy súllyal szerepelnek a teljes jövedelemben. Az ösztöndíjak a 26-30 évesek teljes jövedelmének átlagosan 50 %-át teszik ki, s ez az átlagos arány nagyon magas marad a 31-35 éves (~40%), valamint a 36-40 és 41-45 éves korosztályokban is (~30%). A fiatal kutatók által megfogalmazott kritikák szerint az ösztöndíjak magas aránya és a keresetek alacsony szintje együttesen nagyon jelentős bizonytalansági faktort jelentenek az egyéni karriertervezésben.

Az elégedettség/elégedetlenség tényezői

A fiatal oktatók és kutatók munkájukkal kapcsolatos általános elégedettségét vizsgálva számottevő és szignifikáns különbségeket találtunk. A magasabb jövedelem nagyobb fokú elégedettséggel párosul, az elégedettség pedig növekszik a tudományos besorolás felsőbb szintjein. Fontos eredmény, hogy a kutatóintézetekben elégedettebbek a munkájukkal a válaszadók, mint az egyetemeken. Ugyanakkor ez a különbség eltűnik, amint figyelembe vesszük azt, hogy a munkaidejük mekkora hányadát töltik a válaszadók oktatással, illetve kutatással. Az oktatási munkaidő-ráfordítás növekedésével csökken az elégedettség, a kutatási munkaidő-ráfordítás növekedésével növekszik az elégedettség.

Az oktatási és kutatási terheket tekintve a várt jelentős különbségeket figyeltük meg a kutatóintézetek és egyetemeken között: jóval kevesebb heti munkaórát fordítanak a kutatóintézetekben az oktatásra (átlagosan 2 óra hetente). Ugyanakkor meglepő, hogy az egyetemeken határozott idejű szerződéssel foglalkoztatott kollégák átlagosan kétszer annyi órát tartanak (16 óra hetente), mint a határozatlan idejű szerződéssel foglalkoztatottak (8 óra hetente). Véleményünk szerint ezek az oktatási terheket megjelenő egyenlőtlenségek jelentős későbbi divergenciához vezethetnek a tudományos teljesítmény és a munkahelyi elégedettség tekintetében, ami az egész egyetemi közegre kihathat.

Az 1. ábrán a munkahelyi elégedettséget részletesen elemezzük, és a munkahelyi elégedettség 18 további aspektusára adott válaszok átlagos értékeit mutatjuk be a kutatóintézetek és egyetemeken bontásában. Az általános elégedettséget tekintve az egyetemeken és a kutatóintézetekben is magas értékeket kapunk, ami annak tudható be, hogy a fiatalok szeretik

A munkahelyi elégedettség/elégedetlenség dimenziói kutatóintézetek-egyetemek bontásban

A kérdésekre 1-től 5-ig terjedő skálán lehetett válaszolni. Az alacsony érték elégedetlenséget, a magas érték elégedettséget jelent.

● egyetemi átlag ● kutatóintézeti átlag — Átlagos egyetértés (1: Egyáltalán nem értek egyet, 5: Teljesen egyetértek)

a szakmájukat. Ugyanakkor a válaszadók azt gondolják, hogy a fiatalok számára nem ideális az akadémiai pálya. Az összes további aspektus tekintetében az egyetemeken dolgozók elégedetlenebbek a kutatóintézetekben dolgozóknál.

Kiemelendő, hogy a bürokráciát sokan jelentős problémának látják, különösen az egyetemeken. Fontos eredmény annak kimutatása, hogy bár kutatócsoport vagy tanszék szinten a legtöbben úgy érzik, hogy be vannak vonva a fontos döntésekbe, ez egyáltalán nem igaz a nagyobb egységek, például intézetek szintjén. Talán ezzel áll összefüggésben, hogy az egyetemeken inkább kritikusak a vezetőkkel szemben, és sokan azt gondolják, hogy rossz a vezetőség és a kutatók közötti kommunikáció. Az egyetemek felszereltségét minden tekintetben elmaradottabbnak tartják a kutatóintézetekéhez képest.

Eredményeink szerint különösen fontos az egészséges munkahelyi környezet kialakítása az egyetemi foglalkoztatottak elégedettségének javításához. Jó hír, hogy a mentori kapcsolatok javítják a fiatal oktatók és kutatók általános elégedettségét. A mentoroktól kapott tanácsok segíthetnek eligazodni az akadémiai pálya elején. Ugyanakkor a szakmai és személyi konfliktusok elégedetlenséget eredményeznek.

Tudományos teljesítmény

Az MTMT adatok kérdőívhez való kapcsolása lehetőséget biztosít arra, hogy a publikációs teljesítmény trendjeiben mintázatokat vizsgáljunk. Ehhez a 2021-et megelőző három évben publikált tanulmányok és a Q1 folyóiratokban publikált tanulmányok számát elemeztük. Ezen kívül a tanulmányok átlagos idézettségét vizsgáltuk, amit a szerző tudományterülete és a publikáció megjelenésének éve alapján normáltunk.

Az elemzések a férfiak és nők tudományos teljesítménye közötti különbségek dinamikáját tárják fel. Azt látjuk, hogy a 30-as éveikben járó férfiak több tanulmányt és több Q1 cikket közölnek női kortársaiknál, ami valószínűleg a gyermekgondozási feladatokkal függ össze. Ez a nemek közötti publikációs különbség a 41-45 éves korosztályban eltűnik. Ugyanakkor a hivatkozások számát tekintve a férfiak a 41-45 éves korosztályban jelentősen megelőzik a nőket, hiszen ekkor szereznek több hivatkozást a 30-as éveikben publikált magasabb számú tanulmányukra.

A tudományterülettel és publikációk évével normált hivatkozások számát tovább vizsgálva pozitív korrelációt találtunk a külföldi konferenciákon vagy hosszabb tanulmányutakon való részvétellel, a nyertes kutatási pályázatokkal és a jövedelemmel. Mindez arra utal, hogy a nemzetközi tapasztalatok és -kapcsolatépítés nagyobb elismertséggel párosul, ezért érdemes támogatni.

A COVID-19 járvány hatása

A kérdéseinkre adott válaszok alapján azt találtuk, hogy a lezárások az egyes kutatási tevékenységeket különbözőképpen érintették. Negatív hatást jelentettek a válaszadók a kísérletek elvégzésére, az ötletek megvitatására vagy előadás tartására. Ezzel ellentétes módon a lezárások pozitívan hatottak az írási folyamatra, és nem érintették az adatgyűjtés, adatelemzés, illetve a pályázatok írásának feladatait.

A COVID-19 járvány alatti lezárások ugyanakkor nagyon különbözően hatottak a kutatók csoportjaira a kutatásra szánt idő és a munka-magánélet egyensúlya terén. A lezárások elsősorban a gyermekeseket, budapestieket, nőket és alacsony jövedelműeket érintették rosszul.

Az összefoglaló a „Fiatalok helyzete az akadémiai pályán” című kutatás riportjából készült.

A kutatásban részt vettek:

- Németh Brigitta (KRTK)
- Vida Zsófia (MTA Könyvtár)
- Lőrincz László (Corvinus)
- Munkácsy Balázs (KRTK)
- Tóth György (PTE)
- Hatvani István (CSFK)
- Fröhlich Georgina (OOI)
- Solymosi Katalin (ELTE)
- Máté Ágnes (SZTE)
- Lengyel Balázs (KRTK)